

Yayın Değerlendirme

Rodos Adası'ndaki Osmanlı Mimarîsiyle İlgili Üç Kitap

Ömer ÇAKIR¹

Bu metinde Türk Tarih Kurumu yayınlarından *Rodos'ta Türk Mimarîsi* ve *Rodos'taki Türk Eserleri ve Tarihçe* adlı kitaplar ile Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı tarafından yayımlanan *Rodos Adası'nda Osmanlı Mirası (Mimarî Eserler-Kitabeler-Mezar Taşları)* adlı çalışmalar içerikleri bakımından incelemek karşılaştırılmıştır.

Rodos'ta Türk Mimarîsi

Türk Tarih Kurumunun ilk baskısını 1945, ikinci baskısını ise 1987 yılında yayımladığı Hermes Balducci'nin *Rodos'ta Türk Mimarîsi* adlı eseri 1932 yılında İtalyanca yayımlanan kitabın Celâlettin Rodoslu tarafından dilimize çevrilmiş nüshasıdır. İçinde 144 orijinal fotoğraf ve plân bulunan eser 20x28 cm. ebadında ve 180 sayfadan ibarettir.

Eser, Celâlettin Rodoslu'nun kaleme aldığı "Çevirenin Sözü" ile başlıyor. Rodoslu bu bölümde İtalyan Mimar Hermes Balducci ile tanışıp, elimizdeki kitabın yazılışına sebep oluşuyla birlikte eserdeki bazı tarihi bilgi yanlışlıklarına değiniyor. Eserin "Önsöz"ü 1932 yılında İtalyan FERT Enstitüsü Sekreteri Giulio Jacopi tarafından kaleme alınmış. Jacopi, İtalyan bilim insanlarının Müslüman sanatı üzerine daha çok eğilmesi ve bu tür monografilerin daha çok yayımlanması dileğinde bulunuyor.

Kitabın birinci bölümünde "Tarihî Malûmat" verilmektedir. Bu bölüm "Orta Çağın Son Kısımlarında Rodos'un Siyasî ve Askerî Durumu," "Osmanlılar Tarafından Zaptı ve Bunun Neticeleri" ve "Kanunî Süleyman'ın Fermanı" başlıkları altında ele alınmıştır.

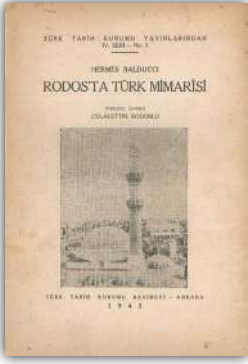
İkinci bölümünde "Askerî ve Sivil Yapılar" başlığı altında "Orijinal Türk Evi," "Adapte Edilmiş Türk Evi," "Umumî Hamamlar, Uzunyo'daki Hamam, Eski

¹ Yüksek Kurum Uzmanı, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Çankaya - Ankara/ Türkiye
ORCID: 0000-0002-0939-7433, DOI: 10.32704/erdem.749169

Hamam, Yeni Hamam,” “Umumî Çeşme ve Şadırvanlar” ve “Umumî Müesseseler” incelenmiştir.

Kitabın üçüncü bölümünde “Dinî Yapılar, Mezar ve Türbeler” başlığı altında, “Cami, Küçük Camiler, İbrahim Paşa, Recep Paşa, Sultan Mustafa, Sultan Süleyman Camileri” ile “Kabristanlar,” “Murat Reis Kabristanındaki Türbeler” ve “Mezar Taşları” üzerinde durulmuştur.

Dördüncü bölümdeyse “İnşa Tarzı ve Dekorasyon” konuları ele alınmış, sırasıyla “Yapılarda Kullanılan Malzeme,” “Kemer ve Köşe Formları,” “Nakış ve Kurnizler,” “Poligonal ve Çiçekli Dekorasyon,” “Küçük Sanatlar,” “Oymacılık” ve “Estetik Bakımından Türk Mimarîsi” hakkında bilgiler verilmiştir.

Balducci, kitabın “Sonuç” kısmında Rodos’taki özgün Türk mimarîsinin kendinden önceki Rodos mimarîlerinden etkilenmemesini şaşkınlıkla karşıladığını belirtir. Yazar ayrıca, eserin hazırlandığı tarihte İtalya idaresinde bulunan adaya ilgili olarak; “Bugünkü Rodos’un yapı sanatının temelleri sistematik bir tarzda tamamı ile İtalyan duygu ve ilhamlarına dayanmalı ve buna en orijinal Romalılık izi verilmelidir” telkininde bulunur.

Eserde dipnotlara yer verildiği halde, kaynakça ve dizin bulunmaması eksiklik olarak görülüyor. 1930’lu yılların ilk yarısına ait siyah-beyaz fotoğraflar eserlerin günümüzdeki durumlarının mukayesesi açısından önemlidir. Ancak resimlerin siyah-beyaz ve küçük boyutta yayımı detayları gölgelemiştir. Bununla birlikte eserlerin mimarî şekil ve planlarının titizlikle çizildiği görülür. Bu kitap muhteviyatındaki kimi eksikliklere rağmen Rodos’taki Türk mimarîsi üzerine öncü akademik çalışmalardan biri olarak literatüre geçmiştir.

Rodos’taki Türk Eserleri ve Tarihçe

Türk Tarih Kurumunun ilk baskısını 1986, ikinci baskısını ise 1992 yılında yayımladığı *Rodos’taki Türk Eserleri ve Tarihçe* adlı kitap Emekli Büyükelçi Zeki Çelikkol tarafından kaleme alınmış 20x28 cm. ebadında 350 sayfalık bir eserdir.

Zeki Çelikkol “Önsöz” ve “Başlarken” başlıkları altında Rodos’taki Türk varlığı ve mimarî eserlerinin yok edilme süreci üzerinde durur ve bu konuda alınacak önlem-

lere değinerek eserin yazılış gayesini ortaya koyar.

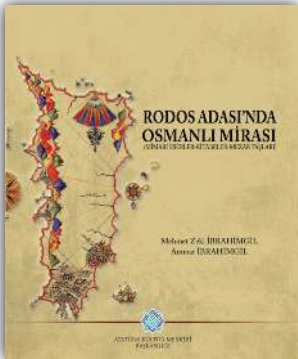
Yazar, Rodos'un "Tarihçe"sini Haçlı Seferleri'nden başlatıp, adanın Türkler tarafından fethinden sonra İtalyan, Alman ve İngilizlerin işgaline uğrayıp nihayetinde Batılılarca Yunanistan'a "hediye edilmesi" sürecini hüznü bir şekilde anlatır.

Daha sonra her biri ayrı bölümlerde incelenen külliyele, türbeler, mezar ve mezarlıklar, camiler, medreseler, mescitler, kütüphane, rüştiye, saat kulesi, vakıf ve imaret ve okullara ilişkin ayrıntılı bilgilere yer verilir. Her bir eserin mimarî yapısının resmedildiği kitap ayrıca tarihi bilgilerle zenginleştirilmiştir. Bazı eserler hakkında yazılmış kitâbe ve levhalar ile mezar taşları da günümüz Türkçesine çevrilerek araştırmacıların dikkatine sunulmuştur.

Kitabın 82 sayfalık metin kısmının sonunda 18'i yerli ve 19'u yabancı kaynaklardan 37 yayının künyesi "bibliyografya" başlığı altında sunulmuş, bundan sonraki bölüm "Belgeler"e ayrılmıştır. Bu bölümde "Emlâki Vakfiye'nin İdare ve Mürakabası," "Fethi Paşa Özel Vakfı Vakıfnamesinin Özeti" ve "Tek Üyeli Rodos Bidayet Mahkemesinin Zabıtname ve Kararı" günümüz Türk alfabesine çevrilerek verilmiş, ayrıca belgelere "Rodos'taki Ahmet Ağa Kütüphanesindeki Mevcut Kitaplar Listesi" de eklenmiştir.

Kitabın "Dizin" kısmından sonra "Belgeler"in Osmanlı Türkçesiyle kaleme alınan asıl nüshalarının fotokopileri neşredilmiştir. Devamında yazarın kendisi tarafından çekilen ve her biri farklı boyutlarda 249 renkli ve siyah-beyaz fotoğrafa ve Balducci'nin *Rodos'ta Türk Mimarisi* adlı eserinden alınan 27 adet plana yer verilmiştir. Kitabın sonunda ayrıca büyük boy Rodos haritası, 4 adet büyük boy gravür, "Rodos Şehir Planında Bazı Türk Eserlerinin Bulunduğu Yerler"i gösteren İngilizce harita ve iki fotoğraf neşredilmiştir.

Rodos Adası'nda Osmanlı Mirası (Mimari Eserler-Kitabeler-Mezar Taşları)

Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığının 2019 yılında yayımladığı *Rodos Adası'nda Osmanlı Mirası (Mimari Eserler-Kitabeler-Mezar Taşları)* adlı kitap Prof. Dr. Mehmet Zeki İbrahimgil ve Dr. Ammar İbrahimgil'in ortak çalışmasıdır.

24x31 cm. ebadında ve XV+593 sayfalık kitabın "Kısaltmalar"dan sonra gelen "Önsöz"ünde bu eserin Rodos'taki Osmanlı hafızasına dikkat çekmek, kültürel kimliğin korunması ve restorasyon

çalışmalarının usulüne uygun bir şekilde yapılmasını sağlamak amacıyla kalemle alındığından bahisle katkısı olanlara teşekkür edilmiştir.

Eserin “Giriş” kısmında Rodos Adası’yla ilgili genel bilgiler ile Osmanlı mimarisiyle ilgili daha önce yapılan neşriyata değinildikten sonra adadaki Osmanlı eserlerine ilişkin kapsamlı ve güncel bir araştırma bulunmadığı dile getirilmiş, bu çalışmanın yapıların mimarî tanımlarının çizimleri ve fotoğraflarıyla birlikte sunulması ile adadaki iki büyük mezarlığın da kapsama dahil edilip ayrıntılı bir incelemeye tâbi tutulmasıyla diğer yayımlardan farkı ortaya konulmuştur.

Kitabın ilk bölümünde “Rodos’un Coğrafi Konumu,” “Osmanlı Hakimiyetinden Önce Rodos Adası” ve “Rodos’un Fethi ve Osmanlı Dönemi” başlıkları altında verilen doyurucu tarihsel bilgiler eski-yeni resim, harita ve kroki-lerle desteklenmiştir.

“Osmanlı Dönemi Rodos Adası” bölümünde “Şehirdeki İmar Faaliyetleri” ve “Sokak Dokusu” hakkında genel bilgiler verildikten sonra “Rodos Adası’ndaki Osmanlı Eserleri” incelenmiştir. Rodos Kalesi, külliye, kütüphane, saat kulesi, rüştiyeler, camiler, tekkeler, türbeler, türbedar evleri, şadırvanlar, mescitler, hamamlar, çeşmeler, sebiller, kamu ve idari yapıları, şehir dışındaki yapılar, mektepler, hazireler ve kitabeler ele alınarak incelenmiş, tarihî bilgileri verilmiş, kitabeler ve eserler üzerindeki yazılar da günümüz Türk alfabesine aktarılmıştır. Bunlarla birlikte, eserlerin geçmişteki halini yansıtan eski resim, fotoğraf ve planlarıyla günümüzdeki durumlarına ilişkin görüntüleri birlikte verilerek karşılaştırmaya olanak sağlanmış ve böylece değişim, yıpranma veya restorasyon sonrası görünümüne dikkat çekilmiştir.

Osmanlılar zamanında “sürgün adası” diye bilinen Rodos’ta, Osmanlı tarihi açısından çok önemli sayılan şahsiyetlerin mezar taşları bulunmaktadır. Adadaki Murat Reis Haziresi ve Gani Ahmet Mezarlığı’nda bulunan mezar taşlarının büyük bir bölümü fizikî özellikleri ve içerik bilgileriyle birlikte sunulmuştur. Bu mezarlarda bulunan mezar taşları; tipleri, başlıkları ve süslemeleri ile kendi içinde sınıflara ayrılmış, resimlenmiş ve detaylı bir incelemeye tabi tutulmuştur. Bununla da kalınmamış, müzeler ve Hafız Ahmed Ağa Kütüphanesi avlusunda sergilenen kitabeler ile tuğralar da kendi içlerinde sınıflandırılarak incelemeye dâhil edilmiş, resimleri verilmiş, yazıları da günümüz Türk alfabesine çevrilerek sunulmuştur.

“İtalya ve Yunanistan Döneminde Rodos’taki Türk Eserlerinin Günümüzdeki Durumu” nun irdelendiği bölümde ise 1912’den bu yana adadaki Osmanlı eserlerinin uğradığı tahribat üzerinde durulmuştur.

“Değerlendirme ve Sonuç” kısmında ise eserde incelenen bütün yapılar liste halinde verilmiş, Rodos şehrinin içiyle dışındaki eserler, yapıldıkları yüzyıllar, yapı türlerine göre dağılımı ve yapıların günümüzdeki durumlarıyla ilgili bilgiler verilerek grafiklerle desteklenmiştir. Bu bölümde ayrıca Osmanlı Devleti'nin farklı dönemlerinden günümüze kalan önemli ve değerli eserlerin her geçen gün sayılarının azalmakta olduğu, koruma altına alınmasının hayati önem arz ettiği, bu eserlerin sadece Osmanlı'nın değil, Rodos Adası'na, bu adanın kimliğine, tarihî geçmişine, yerel ve kültürel değerlerine ışık tutan eserler olduğu ve bu sebeple mirasın korunması ve yaşatılmasının sadece Yunanistan'ın değil, başta Türkiye olmak üzere uluslararası teşkilatların da görevi olduğunu vurgulanmıştır.

Rodos Adası'ndaki bütün eserlerin konumu, adı, inşâ tarihi ve günümüzdeki durumunu gösteren bir tablo ile “Resim” ve “Şekil Listesi” kitabın sonuna eklenmiştir. “Kaynakça” bölümünde ise ekseri Türkçe ve Yunanca 130 eserin künyesi verilmiştir.

SONUÇ

Rodos Adası'ndaki Osmanlı mimarisi ile ilgili incelediğimiz her üç kitabın da akademik bir anlayışla ele alındığı görülmektedir. İtalyan Mimar Hermes Balducci'nin diğerlerine nazaran daha küçük çaptaki *Rodos'ta Türk Mimarisi* adlı eseri konuya yabancı gözüyle yaklaşımı, otuzlu yıllara ait görselleri ve teknik çizimleriyle önemli bulunmuştur.

Bu eserin yayımından yaklaşık yarım yüzyıl sonra Emekli Büyükelçi Zeki Çelikkol'un hazırladığı *Rodos'taki Türk Eserleri ve Tarihçe* adlı kitap daha kapsamlı bir çalışma olarak karşımıza çıkmaktadır. Zengin fotoğraf, harita, şekil, gravür ve planlarla desteklenen eserde Osmanlı mimarisinin yok olmaktan kurtarılarak korunması gerektiği vurgulanmıştır. Kitabın sonuna “Rodos'taki Ahmet Ağa Kütüphanesindeki Mevcut Kitaplar Listesi”nin eklenmesi önemli, ancak mimari şekil ve planların tamamının Balducci'nin *Rodos'ta Türk Mimarisi* adlı eserinden alınması, özgün şekil ve planlara yer verilmemesi eksiklik olarak görülüyor.

Prof. Dr. Mehmet Zeki İbrahimgil ve Ammar İbrahimgil'in birlikte hazırladıkları *Rodos Adası'nda Osmanlı Mirası (Mimari Eserler-Kitabeler-Mezar Taşları)* adlı çalışma ise uzmanlık alanı sanat tarihi olan iki akademisyen tarafından kaleme alınmıştır. Güncel bilgi, fotoğraf, şekil, plan, resim, tablo ve grafiklerle desteklenmiş olan bu çalışmada kimi eserlerin orijinal hali ve gü-

nümüzdeki durumlarını sergileyen eski ve yeni görseller karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

Kapsamı geniş olan bu çalışmanın diğerlerinden bir farkı da adadaki Türk varlığının önemli bir göstergesi olan ve sanat tarihi açısından hayli kıymetli 300'e yakın mezar taşının detaylı bir incelemeye tabi tutularak verilmesidir. Rodos Adası'nın coğrafi özellikleri, tarihî gelişimi, 400 yıllık Osmanlı idaresi, İtalyan işgali ve Yunanistan'a ilhakıyla ilgili bilgiler ise eseri tamamlayıcı mahiyettedir. Titizlikle hazırlanıp kitabın sonuna eklenen eserler listesi ise envanterin kayıt altına alınması, tarihe not düşülmesi ve araştırmacılara yol göstermesi bakımından dikkate değerdir. Diğer taraftan, eserin hazırlanmasında çoğu Türkçe ve Yunanca olmak üzere 130 kaynaktan yararlanılması güncellik ve konuyla ilgili literatüre hâkimiyeti göstermesi açısından önemlidir.

Rodos'un 1988 yılında UNESCO tarafından Dünya Kültürel Mirası olarak tescillendiği hatırlanırsa "Rodos Adası'nda Osmanlı Mirası" adlı çalışmanın sadece millî duygularla değil, insanlığın ortak mirası olarak ilmî bakış açısıyla ele alındığı ve bu sahadaki diğer çalışmaları tamamladığı, alanına yenilik getirdiği, güncel bilgi ve görsellerle desteklendiği görülmektedir.

Sonuç olarak; *Rodos Adası'nda Osmanlı Mirası (Mimari Eserler-Kitabeler-Mezar Taşları)* adlı eserin Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığınca yayımlanması, Kurumun "Yurt dışındaki kültür varlığımızın araştırılmasını ve korunmasını desteklemek" görevinin ifasıyla birlikte Türk sanatı literatürüne de önemli bir katkı sağlayacaktır.